

Образи птахів як засіб художнього втілення теми Батьківщини у творчості україномовних поетів Канади другої половини ХХ ст.

Накашидзе Ірина Сергіївна, викладач
Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту
імені акад. В. Лазаряна

Центральною темою творчості україномовних поетів Канади є тема Батьківщини, як один із виявів духовних зв'язків з рідною землею. Провідна тема розкривається різноманітно, насамперед через художні образи і мотиви, що пов'язані з Україною. Одним із таких засобів є зооморфні образи – образи тварин та птахів як природних, просторових, ментальних ознак України (зокрема, лелека, журавель, кінь тощо).

Серед зооморфних образів у творчості поетів-емігрантів у Канаді важливе місце займають образи птахів, які є символами духовності людини та образами атрибутами батьківщини. Птахи часто "символізують мрію, долю, щастя" [1, с. 305]. Символічним птахом для української літератури є зозуля. Саме із зозулею асоціюється у ліричній героїні поезії Л. Палій Україна: "*Дома були зозулі, які літа лічили*" [5, с. 23]. Відчувається алюзія на народне повір'я про те, що зозуля – віща птиця, яка "відмірює людям життя" [1, с. 329]. Птахи ж на чужині у Канаді невизначеного виду: "Птахи з тобою розмовляли" [5, с. 23], "дрімають птиці" [5, с. 24].

У поезії української діаспори в Канаді образи птахів постають вісниками новин, навпаки, з рідного краю, і ці новини не з приємних: "Що кажуть? Я блідну від жаху?" [3, с. 23]. У ліриці О. Зуєвського подібним вісником є горлиця, яка під блакитним небом бореться із шуляком, як добро зі злом: "Ще, може, пройде мить, і він впаде, як грім" [3, с. 23]. В образі шуляка асоціативно вгадується збірний образ пригноблювачів України. Ліричний герой чекає на звістку про незалежність України, але її поки немає. Виникає мотив

надії на краще майбутнє народу, образ якого О. Зуєвський передає через образ міфічного птаха фенікса. Поет наголошує, що український народ не втратив свою духовну силу та прагнення до волі: "Гордий фенікс, що від бур стих, / Мабуть, прапор розпростер сам" [3, с. 39]. Український народ, як і фенікс, відроджується не лише з попелу, а й з крові, гніту, пригноблення. В образі прапора втілено образ свободи, незалежності.

У поезії О. Зуєвського образ птаха постає не тільки символом рідного краю, а й символом таємних спогадів ліричного героя, які він бере з собою "у дальню путь" [3, с. 16]. Уособленням спогадів про батьківщину в ліриці поета постає образ "шиястого лебідя", який колише воду ставу, утворюючи воронку часу, через яку згадка про минуле проникає у свідомість ліричного героя.

В україномовній поезії Канади через систему образів птахів часто втілюється художня опозиція чужина-батьківщина. С. Гурко у ряді поезій зображує Батьківщину в образі пташиного гнізда:

Без тебе я, мов птах,
Блукаю у світах,
Далеко від гнізда
З пораненим крилом [2].

В образі птаха уособлено долю емігрантів з України, відірваних від рідного краю. Образ пораненого крила поглиблює трагізм вираження їхньої долі і відчуття неможливості повернутися. З образом птаха асоціюється образ душі ліричного героя, яка завжди прагне на батьківщину. С. Гурко називає душу емігранта "бездомним пташам" [2]. У ліриці І. Темертея розкриття цього відчуття передано через стан ліричного героя, який, передаючи тугу за рідним краєм, порівнює себе із журавлями, які відлітають у теплі краї восени:

Як вітри осінні дмуть
Й затяжні дощі ідуть,
Попід хмари чути спів –
Клич відлітних журавлів [7, с. 352].

Образ журавлиного кличу зіставляється з образом пісні, який теж є концептом батьківщини. Ліричний герой фантазує: йому бачаться українські журавлі. Це викликає почуття суму, тривоги, зумовлені думкою, що деякі журавлів загинуть. І все ж живе надія на те, що більшість з них повернеться додому, в Україну. Ліричний герой жалкує, що у нього немає крил, щоб повернутися на батьківщину, де йому було тепло і затишно. Подібний мотив розгорнуто і в сонетах О. Зуєвського. У них душа ліричного героя, який живе на чужині, порівнюється із птахом у клітці, що не може вирватись на волю. Так само, як і птах, ліричний герой закоханий у небо, яке поет називає "голубозводом". Оскільки птахи символізують "повітряну стихію, а повітря, як відомо, легке й може проникати всюди" [1, с. 301], то семантика образу неба скеровує на образ шляху до "звабливої далі", в образі якої асоціативно вгадується образ України. Саме батьківщина, а не чужина, постає далеким краєм, що є особливістю саме еміграційної поезії.

Образ журавлів як символ батьківщини поширений і в творчості Яра Славутича. Поет акцентує увагу на мотиві сумного журавлиного кличу:

Розливається в темнім небі
Монотонне курли-курли,
Мов співають на давній греблі
Похоронні пісні хвали [6, с. 333], –

з розвитком якого образ журавлів постає в іпостасі речників про долю народу. У тому "монотонному курли-курли" звучить мотив туги ліричного героя за батьківщиною, спричиненої історичним гнобленням українського народу, відсутністю державності, мотив суму України за своїми полеглими та загубленими синами і синів, які живуть на чужині. У той же час у журавлиному співі звучить надія ліричного героя на повернення на батьківщину у його думках: "Відлітаю туди щодня" [6, с. 333]. У курликанні птахів відчутні життєдайні "сили Славути", які надзвичайно потрібні ліричному герою. Яр Славутич звертається до образу журавлів як символів батьківщини й у вірші, написаному у традиційному для японської поезії жанрі хокку:

У дальній вирій
Журавлі полетіли.

Вернись, як вони? [6, с. 242].

Поет вдається до паралелізму між явищами світу природи та власним життям, дотримуючись естетичних принципів "сабі" ("печаль самотності") та "карумі" ("спонтанність, первинність почуття"), які лежать в основі поетики хокку. Таким чином, образи журавлів в поезії Яра Славутича постають з'єднувальною ланкою між минулим, теперішнім і майбутнім часом, материковою Україною і країнами, де проживають представники української діаспори, у тому числі й Канадою. Через введення образу журавля до тексту поезії асоціативно виникає опозиція чужина-батьківщина, яка простежується і в інших творах Яра Славутича, зокрема у сонеті "Лелеки". Образом-персонажем у названому вірші є лелека, що повернувся з далекого африканського краю до рідного степу, де "на давній клуні – скільки то вже літ! – / Гніздо чорніє кострубатим тілом" [6, с. 23]. Простір у сонеті визначено цілком конкретно: далекий "африканський світ" – Єгипет, рідний Херсонський степ – Україна. Яр Славутич наголошує на зцілюючій силі рідної землі: лелека заморився, перебуваючи на чужині, а, повернувшись додому та перепочивши, "у зриві нестарім / На повну міць заклекотав, як грім" [6, с. 23]. Фізичний та емоційний стан лелеки акцентовано шляхом порівняння пташиного співу із громом, вживання лексеми "снага" підкреслює живильну силу: "З'явилась подруга в живній сназі" [6, с. 23]. Як зазначає А. Мойсеєнко, образ снаги "з'являється надзвичайно часто саме у творах Яра Славутича про рідний край чи в тих, де отча земля отримує образні ремінісценції" [4, с. 4]. Асоціативно виникає паралель між образами лелек та людей: всі вони радіють поверненню на рідні терени.

Таким чином, при у художньому розкритті теми батьківщини у вагоме місце посідають образи птахів. Вони найчастіше постають як вісники рідного краю та як символи духовного зв'язку з ним.

Список використаних джерел

1. 100 найвідоміших образів української міфології. – К.: Автограф, 2007. – 460 с.
2. Гурко С. Поезії [Електрон. ресурс] / С. Гурко // <http://www.poetryclub.com.ua/metr.php?id=1077&type=tvorch>
3. Зуєвський О. "Я входжу в храм...": Поезії. Переклади. Статті. Матеріали до біографії / О. Зуєвський. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 840 с.
4. Мойсеєнко А. К. Віршовий текст як динамічна структура (із спостережень над поетикою Яра Славутича) / А. К. Мойсеєнко // Мовознавство. – 2002. - № 2-3. – С. 3-9.
5. Палій Л. Матері [Поезії] / Л. Палій // Сучасність. – 1999. – червень. – № 6. – с. 23-24.
6. Славутич Яр. Твори [у 5 т.] / Яр Славутич. – К: Дніпро, Едмонтон: Славута, 1998. – Т. 1: Поезії (1937-1997). – 470 с.
7. Темертей І. Поезії / І. Темертей. – К.: Неопалима купина, 2004. – 512 с.